

QAYTA SUG'URTANING SUG'URTA KOMPANIYALARI BARQARORLIGIGA TA'SIRI, RETENSIYA SIYOSATI VA SESSIYA STRATEGIYALARI TAHLILI

Hamidov Mahmudjon Abdug'affor o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

Qayta sug'urta sug'urta kompaniyalari portfelini muvozanatlashtirish va kapital hajmi bilan sug'urta majburiyatlari o'rtasidagi nisbatni yaxshilash uchun muhim vositadir. Tadqiqotlarda qayta sug'urta "sug'urta faoliyati va operatsiyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlovchi zaruriy mexanizm" ekanligi ta'kidlanadi. Ya'ni sug'urtalovchilar qayta sug'urtalash orqali o'z portfellarini diversifikatsiya qilib, kapital yetarliligi bilan risklarni muvozanatga keltirish imkoniga ega bo'ladilar. Ayniqsa katta xatarlarni o'z zimmasida saqlash natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy falokatlarni oldini olishda qayta sug'urta muhim rol o'ynaydi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda qayta sug'urta hajmi tez sur'atlarda o'sib bordi. Rasmda 2020–2023 yillarga oid jami sug'urta va qayta sug'urta mukofotlari hajmlari hamda ulush ko'rsatilgan. Masalan, 2020-yilda jami 1 879 346 mln. so'mlik sug'urta mukofoti bo'lgan bo'lsa, qayta sug'urtaga berilgan mukofotlar 103 594 mln. so'mni tashkil etgan, ya'ni 5,51% ulushga teng bo'lgan. 2022-yilda esa jami sug'urta mukofoti 4 672 270 mln. so'mga o'sib, qayta sug'urtaga berilgan mukofotlar 940 087 mln. so'mga yetib, ulushi 20,12%ga yetgan. (2023 yilda 17,11% ga biroz pasaygan.) Ushbu ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, milliy sug'urta bozorida ham qayta sug'urtaning ulushi tez sur'atlarda o'sib bormoqda.

Retensiya va sessiya koeffitsientlari (ya'ni sug'urta qilingan riskning o'z kompaniya tomonidan qoldirilgan va qayta sug'urtaga berilgan ulushlari) kompaniya barqarorligiga bevosita ta'sir etadi. Raqamli tahlil uchun bir qancha sug'urta kompaniyalariga oid 2024-yil 1-3 chorak ma'lumotlari asosida retensiya va sessiya nisbatlarini hisobladik (1-jadval). Masalan, Apex Insurance kompaniyasi 9 oylikda jami 2 309 518 mln. so'mlik mukofot yig'sa, shundan 1 078 085 mln. so'mi o'z hisobiga (retensiya), 1 231 433 mln. so'mi qayta sug'urtaga berilgan (sessiya) bo'lgan. Demak, ularning retensiya koeffitsienti $\sim 46,7\%$ ($1\,078/2\,309$), sessiya $\sim 53,3\%$ bo'lib, katta hajmda riskni qayta sug'urtaga topshirishni afzal ko'rgan. Aksincha, masalan Nexia (IMPEX-Insurance) kompaniyasi kam – 2,4% riskni qayta sug'urtaga bergan (qamrov deyarli faqat o'zida saqlangan). Quyidagi jadvalda ayrim asosiy sug'urta kompaniyalarining 9 oy mobaynidagi retensiya va sessiya foizlari keltirilgan. ta sug'urta mukofotlari hajmi 2020–2022 yillarda jadal o'sishga erishgan, lekin 2023-yilda iqtisodiy va siyosiy sharoitlarning o'zgarishi fonida sal biroz pasaygan. Xususan, 2022-yilda qayta sug'urta hajmi 2020-yilga nisbatan 9,1 baravarga oshgan. Bu esa

sug'urta kompaniyalarining risklarni boshqarish, barqarorlikni ta'minlash maqsadida ko'proq qayta sug'urta xizmatidan foydalanganini ko'rsatadi.

Jadval 1.

Tanlangan sug'urta kompaniyalarida retensiya va sessiya (2024, 9 oy)

Kompaniya	Sof (Net) mukofot (mln UZS)	Qayta sug'urtaga berilgan (mln UZS)	Jami (mln UZS)	Retensiya (%)	Sessiya (%)
Apex Insurance	1 078 085,00	1 231 433,00	2 309 518,00	46,70	53,3 0
O'zbekinvest	409 655,00	401 146,00	810 801,00	50,50	49,5 0
Gross Sug'urta	320 788,00	74 113,00	394 902,00	81,20	18,8 0
Kafeel Sug'urta	302 038,00	224 497,00	526 535,00	57,40	42,6 0
Kapital Sug'urta	212 390,00	52 508,00	264 898,00	80,20	19,8 0
Kafil Sug'urta	142 755,00	70 654,00	213 409,00	66,90	33,1 0
Temiryo'l Sug'urta	99 882,00	124 653,00	224 535,00	44,50	55,5 0
Jami bozor (narxlar)	4 284 203,00	2 562 620,00	6 846 823,00	62,50	37,5 0

Manba: NAPP (Milliy istiqbolli loyihalar agentligi) hisobot ma'lumotlari hamda sug'urta kompaniyalari saytlaridan olingan ma'lumotlar asosida tuzildi

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, har bir kompaniyaning qayta sug'urtaga yondashuvi turlicha. Masalan, O'zbekinvest deyarli yarmini o'zida saqlab qolsa, Temiryo'l aksincha asosiy bozorda byudjetning qariybini qayta sug'urtaga bersa (sessiya >50%). Umuman olganda, bozordagi o'rtacha retensiya ~62,5% (sessiya ~37,5%). Ushbu farqlar kompaniya strategiyasi, bozor pozitsiyasi va moliyaviy barqarorlik talablariga bog'liq. Kichik kompaniyalar odatda kapitallari kamligi sabab yuqori darajada sessiya qilishadi.

Solvensiya (to'lov qobiliyati) ko'rsatkichlariga ta'siri: Reasurans kompaniyalari bilan to'lov qobiliyati me'yorlari o'zaro bog'liq. Qayta sug'urta riskni chet el sug'urtalovchilariga topshirishni anglatganligi uchun, sug'urtalovchining kapitali katta haddan tashqari zarar yetkazilish xavfidan himoyalangan bo'ladi. Odatda, sug'urtalovchining solvensiya koeffitsientlari (kapitali va zaxiralari) rejalashtirilgan risklar hajmiga qaraganda ortiqcha bo'lishi talab etiladi. Masalan, Fitch Ratings

tahlillarida O'zbekistondagi yirik kompaniyalarda 2023-2025 yillardagi regulyator solvensiya marjasi 110–128% oralig'ida bo'lgani qayd etilgan (ya'ni kapital zarur darajadan 1,1–1,28 barobar ortiqcha). Qayta sug'urta sessiyasi yuqori bo'lgan kompaniyalar kapitalni nisbatan kam ishlatgani bois bunday ko'rsatkichlarga erishish osonlashadi. Shu bois, empirik hisob-kitoblarga ko'ra, sessiya ulushi oshishi bilan solvensiya koeffitsientining oshishi o'rtasida ijobiy bog'liqlik kuzatiladi.

Statistik model sifatida biz masalan, $S = \alpha + \beta \cdot R + \gamma \cdot C$ regressiyasini ko'rib chiqishimiz mumkin, bu yerda S – solvensiya marjasi, R – sug'urta kompaniyasining retensiya foizi, C – qayta sug'urtaga berilgan ulush (sessiya, %). O'zbekistonda mavjud ma'lumotlarga ko'ra, β manfiy (ya'ni retensiya ortgani sayin solvensiya bosimi oshadi), γ esa ijobiy bo'lishi mumkin (ya'ni qayta sug'urta oshishi bilan kapital tizimi mustahkamlanadi). Uzoq muddatli kuzatuvlarda sessiya strategiyasining barqaror sug'urta portfelini shakllantirish va kapital qoplamini kuchaytirishga xizmat qilishi aniqlangan. Shu bilan birga, ortiqcha sessiya milliy valyutaning chetga chiqishiga sabab bo'lgani uchun iqtisodiyotga salbiy ta'siri ham inobatga olinishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, qayta sug'urta milliy sug'urta bozorining barqarorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim mexanizmdir. Empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2020–2023 yillarda qayta sug'urta hajmi va ulushi keskin oshgani sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi ham yaxshilanganini anglatadi. Shu bilan birga, sug'urta kompaniyalari retensiya-sessiya siyosatini puxta rejalashtirishi kerak: ortiqcha risk saqlab qolinsa solvensiya xavf ostida qoladi, biroq ortiqcha sessiya milliy resurslarni tashqariga chiqarishi mumkin. Hozirgi vaziyatda strategik yechim – retensiya va sessiya o'rtasida optimal nisbatni ta'minlash hamda milliy qayta sug'urta imkoniyatlarini kengaytirishdir (masalan, yangi milliy qayta sug'urta kompaniyasi tashkil etilishi orqali). Bu bo'yicha xalqaro standartlarga mos faoliyat yuritadigan modellash, kapital bo'yicha bo'sh xatijalarni minimallashtirish va regulyatorlarning talablarini bajarish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Y.M. Shiu — qayta sug'urta/derivativlar va moliyaviy natijalar o'rtasidagi bog'liqlik.
2. A. Braun, J. Weber — Solvency II sharoitida ILS va an'anaviy resug'urtaning nisbati.
3. Swiss Re Institute (sigma 3/2024) — global bozor barqarorligi va narxlash sikli.
4. OECD (GIMT 2023) — kross-yurisdiksiyon kon'yunktura va investitsion natijalar.

5. C. Möhr, J. Yong, M. Zweimueller (FSI Insights No.65) — iqlimiy protection gap va qayta sug'urta narxlashi.
6. Sattorova, M. (2021). Digitalization of Insurance in Uzbekistan: Current Trends and Barriers. Central Asian Journal of Business and Economics, 12(2), 53–66.
7. Rahmatov, B. A. (2023). Consumer Attitudes toward Insurance Products in Uzbekistan: A Behavioral Perspective. Uzbekistan Journal of Applied Economics, 4(1), 88–102.
8. Номозова К. И. Совершенствование капитальных требований в страховых компаниях Узбекистана // Improvement of Capital Requirements in Insurance Companies of Uzbekistan. – Ташкент: Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan, 2024. – 26 с.